

Viikingiaegne Eesti

Maa, asjad ja inimesed
ajastu risttuultes

Marika Mägi

Toimetanud Piret Ruustal
Kujundanud Kaspar Ehlvest

Raamatu kirjutamist on toetanud institutsionaalne uurimistoetus IUT18-8 „Liivimaa kujunemine: toimijad, institutsioonid ja võrgustikud kesk- ja varauusaegses Läänemere regioonis“.

Teine, parandatud ja täiendatud trükk.

Esikaanel Haljalast leitud varaviikingiaegne ambsõlg (Käsmu muuseum).
Foto Indrek Jets.

© Marika Mägi ja kirjastus Argo, 2017, 2023
www.argokirjastus.ee

ISBN 978-9916-704-40-0

Trükitud trükikojas Print Best

Sisukord

Eessõna	9
ESIMENE LUGU. ATKO	15
Uue ajastu algus	20
Viikingiaja-eelne Eesti	20
Katsumusterohke 6. sajand	22
Relvad – sõjakate olude tummad tunnistajad	24
Sõjamehed ja rännumehed	26
Muutuvad kultuurisfäärid	31
Vanapõhja saagad eestlastest ja Eestist enne viikingiaja algust	36
Idas seiklevad Ynglingi-kuningad	38
Kuningas Yngvari surm	41
<i>Keel, poliitika ja kultuur</i>	45
TEINE LUGU. MUI	51
Siinpoolsus ja Teispoolsus	56
Surnud ja surnumajad	56
Salme laevmatused – mitu võimalikku tõlgendust	63
Taani saagakuninga korraldused idapoolsetele maadele	71
Ohverdatud relvad ja inimesed	72
Sõdalaste oma ohverdamiskoht?	74
Hiied, templid ja pühakohad	78
Tarapita ja muud jumalad	83
Regivärsiline maailm	85
KOLMAS LUGU. HELMELEID	89
Ühiskond	94
Eesti arheoloogid muinasühiskonnast	95
Võimukorraldus erinevates ühiskondades	97

Eesti arheoloogiline aines ja ühiskondlikud struktuurid	102
Individualistid või kollektivistid?	107
Mehed ja naised kalmetes ja ühiskonnas	112
Pärilussüsteem ja naised	116
Perekond viikingiaegses Eestis	120
<i>Naised viikingeiks?</i>	123
NELJAS LUGU. KALISIUG	129
Sõdalaste maailm	133
Kolooniatest ja kultuurikolonialismist	134
Arheoloogilistes leidudes peegelduvad kultuurikontaktid	137
Omad viikingid või võõrad viikingid?	142
<i>Austrriki</i> ja Põhjala kuningriigid	145
Eesti ja <i>Garðaríki</i>	146
Saxo kummalised venelased	150
Viikingite <i>lingua franca</i>	152
Ühe eesti soost sõdalase seiklused Põhjamaades	153
Viikingiaegsed isikunimed	155
<i>Metsikute sõdalaste mustrid</i>	157
VIIES LUGU. SIRILIND JA KULLO	161
Eesti ja Idatee	166
Teelised ja liiklusvahendid	166
Kaubateed läbi Baltimaade	171
Teekond Bütsantsi	174
Idatee linnused	176
Keskused Tallinna lahe ümbruses	180
Teised Eesti rannikulinnused	184
Keskuste teke ja hääbumine	188
<i>Dirhemid Eestis</i>	193
KUUES LUGU. VISSKO	201
Eesti ja <i>Garðaríki</i>	206
Russ kui etnonüüm või kui sotsiaalne termin?	207
Russide esimene külaskäik Lääne-Euroopasse	210

Russid ja <i>saqāliba</i>	214
<i>Rūs</i> 'ide saar araabia allikates	216
Legend kolmest vennast	218
Kes olid tšuudid?	221
Keraamika ja kultuuriareaalid	224
Marsruut läbi Kesk-Eesti	226
Sise-Eesti linnused	230
Tartu	236
<i>Bütsantsi mündid Eestis ja mujal Läänemere maades</i>	239
SEITSMES LUGU. KÄRMES	243
Rannikud ja meresõitjad	248
Randlased ja mereteed	249
Saaremaa sadamad ja maalinnad	250
Ranniku-Eesti Skandinaavia allikates	258
Kuramaa ja Kurasaar	260
Saamimaa ja Saamisaar?	262
Läänemere idakalda alade mainimised ruunikividel	264
Muutuvad ajad, muutuvad kohanimed	265
Saarlased ja kuralased	268
<i>Sýslar</i> 'i ehted mujal Läänemere maades	271
Väina veetee tähtsuse tõus	274
Saarlased ja teised randlased Väina alamjooksul	277
<i>Laevad ja meresõit</i>	280
KAHEKSAS LUGU. KAARI	293
Majapidamine	297
Viikingiaegsed talud, külad ja linnused	298
Viiking Egili seiklused Kuramaal	303
Viikingiaegsete hoonete jäänused Eestis	309
Talus sees	312
Toit	315
Rahvaarv	318
Orjus viikingiaegses Põhjas	320
Orjad ja orjaturud Eestis	323
<i>Ehted, rõivad ja kultuurisfäärid</i>	328

ÜHEKSAS LUGU. KEIKO	339
Ida ja Lääne vahel	343
Kriis viikingite idakaubanduses	346
Prints Óláfi esimene viikingiretk	347
Probleemsed alad idas	349
Sise-Eesti poliitilised keskused	351
Raud ja rauakaubandus	354
Eesti kaupmehed idas?	356
Ida ründab	359
Võitlus Tartu pärast	360
Vürstid ründavad Ranniku-Eestit	361
Sõjategevus tšuudide ja Vene vürstiriikide vahel	364
Novgorodi suhted teiste aladega Eesti ümbruses	365
<i>Uued ajad, uued rahad</i>	367
KÜMNES LUGU. ELLI	371
Euroopa lävepakul	375
Eesti mereröövlid 11.–12. sajandi allikates	376
Kuramaa ja Eesti mereröövlid	379
Sigtuna ründamine	382
Ristiretkede algus	385
Ranniku-Eesti hilisrauaaegsed sadamakohad ja suured linnused	387
„Linnad“ ja kristlased hilisrauaaegses Eestis	392
Oma kultuur ja võõrad kultuurid	393
Ristiuse tulek	397
<i>Ristiusk ja kirik</i>	399
Lõppsõna	405
Kasutatud kirjandus	409
Nimeregister	443

Eessõna

täiendatud väljaandele

See raamat jutustab viikingiajast. Ehkki lugudest nii esimene kui ka viimane õigupoolest väljuvad selle konkreetse ajastu raamidest ning vihjeid hilisematele sajanditele leiab ülejäänutestki, keskendub põhiosa tekstist aastatele 800–1025/1050. See on periood, mida Põhja-Euroopa maades tuntakse viikingiaja nime all.

Viikingid on viimastel aastatel järjest populaarsust kogunud ja nii on ka seda raamatut ikka ja jälle küsitud, kuigi esimene trükk müüdi läbi juba mõni aeg tagasi. Sestap saigi otsustatud töö uuesti välja anda, väikeste täiendustega. Veidi sai ümber kirjutatud Salme matustega seonduvat osa, sest vahepealse kuue aasta jooksul on lisandunud uusi andmeid. Need muudavad käsitluse põnevamaks, ent pole kuidagi vastuolus tõlgendusega, mille olen esitanud selles raamatus, aga ka mitmel pool mujal erialakirjanduses.

Väikesi lisalõike tuli ka nendesse osadesse, kus on juttu Saaremaa linnustest ja sadamatest, naisviikingitest ning ristiusu tulekust. Viimane on teema, millega olen hiljutistel aastatel intensiivselt tegelenud. Siin raamatus käsitletu on vaid väike osa vahepealsete analüüside ja uurimistöö käigus selgunust. Ajastuliselt jääb see nagunii teisele poole viikingiaega. Ristisõdade, Eesti kristianiseerumise ja Euroopa kultuuriruumiga liitumise kohta saab loodetavasti lugeda tulevikus ja ühest hoopis teisest raamatust.

Kõige rohkem tekstisisesed parandusi tingis mõnevõrra üllatuslikult hoopis käimasolev Vene-Ukraina sõda. Ukraina, nagu ka Valgevene ja miks mitte ka läänemeresoomlaste ajaloo laialdane kaaperdamine Venemaa poolt, et ehitada üles omaenda ajaloolist identiteeti, on sõjaga seoses teemana üles kerkinud mitmel pool. Kuna ka siin raamatus on üsna palju juttu Russi riigi tekkest ning läänemeresoomlaste, sealhulgas Eesti elanike rollist selles, tuli parandada kümneid kohti, kus olin Russi vürstiriike vanast harjumusest Vana-Veneks või Kiievi-Veneks nimetanud. Tegelikult oli Russi riigi südaala Ukrainas ja osalt Valgevenes, praeguse Venemaa territooriumile jäid pigem vähemtähtsad kohad, neistki suur osa viikingiajal veel soomeugrilastega asustatud. Olulisemad olid Novgorodi ja Pihkva vürstiriigid, mille tollast elanikkonda praeguses Venemaa arheoloogiateaduses järjest enam puht-slaavlastena kujutada üritatakse. Seegi on poliitiline tellimus – nii arheoloogiline aines kui rahvastiku koostis veel sajandeid hiljem osutab pigem läänemeresoome alale.

Osa eesti lugejaid on kahtlemata kursis terminiga „Eesti viikingiaeg“, mille kasutajad peavad enamasti silmas 11.–12. sajandit. Katseid lükata viikingiaega hilisemaks ning sobitada seda terminit sajanditesse, millest meil (ja mõnedel lähinaabritel) oleks ette näidata arvukam arheoloogiline leiumaterjal, on tehtud mitmeid. Tõsi, enamik taolisi ettepanekuid pärineb mitte otseselt arheoloogide, vaid asjaarmastajate või arheoloogiaga seotud erialade esindajate – folkloristide, numismaatikute ja vahel ka ajaloolaste – sulest.

Arheoloogilises plaanis on aastad 800–1025/1050 selgete erijoontega periood, mille nimetamine viikingiajaks on rahvusvahelise kokkuleppe küsimus. Ajastut iseloomustas kaugelt rohkem ühisjooni kui viikingite-mereröövlike tegevus. Suuremas osas Põhja-Euroopast oli see viimane riikluse-eelne ajastu, kaootiline ja sündmusterohke. Kuigi Eestis ja Baltikumis ei tekkinud riiklust veel viikingiajale vahetult järgneval perioodilgi, vajutas naaberalade poliitiline areng 11.–12. sajandil kahtlemata oma pitseri ka siinsele elule. Rikkalikumad matusepanused või kirjalike allikate lisandumine ei tee hilisrauaaegseid Eesti mereröövleid kuidagiviisi 9.–10. sajandi viikingiteks. Juttu „Eesti oma viikingiajast“ suhtutakse muu maailma professionaalide ringis seetõttu heal juhul vaid kui rahvusromantilisse avaldusse.

Eelnev pole hoopiski mõeldud Eesti 11.–12. sajandisse kuuluva arheoloogilise ainese alavääristamiseks. Hilisrauaajast on meil paratamatult teada oluliselt rohkem leide ja muistised ning pilt kogu ajastust sellevõrra nüansirikkam ja põnevam. Kahtlemata kuulusid sellesse kuvandisse ka mereröövlid, keda vähemalt osaliselt nimetati tollal veel viikingiteks. Samas olen võtnud eesmärgiks demonstreerida, et ka päris viikingiajast on Eestist praeguseks tegelikult teada üsnagi rikkalik aines ning siinsete alade roll rahvusvahelises suhtluses polnud siis kindlasti väiksem kui järgnevatel sajanditel, vahest isegi vastupidi.

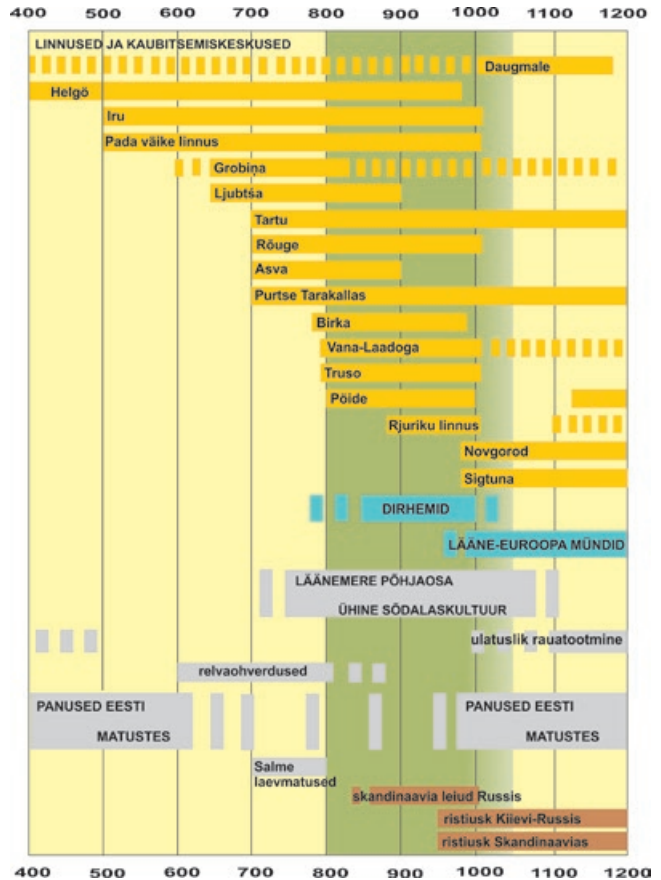
Teksti jälgimise hõlbustamiseks on juuresolevas tabelis ära toodud mõningate Eesti muististe ja arheoloogiliste nähtuste umbkaudsed dateeringud, millele on lisatud mõned olulisemad dateeringud Eesti lähiümbruses (tabel). Rohelisega on märgistatud viikingiaeg kui omaette periood. Kõike tabelis märgitud käsitletakse lähemalt konkreetsetes peatükkides. Igal juhul peaks torkama silma, et suur osa viikingiaega iseloomustavaid nähtusi kaob 11. sajandi esimese veerandi lõpuks, mitte alles sajandi keskpaigaks. Samasugune seis valitseb teistes Lääne-mere maades, kus viimasel ajal ongi hakatud rääkima vahemikust 1000–1025 kui viikingiaja lõpust. Tõenäoliselt oleks ka Eesti jaoks õigem lugeda perioodi lõpuks umbkaudu aastat 1025. Üheteistkümnenda sajandi keskpaigas ja eriti teises pooles tekkisid juba uued nähtused, näiteks võeti kasutusele terve rida uusi linnuseid, mis seostuvad eelkõige järgneva ajastuga.

Mõne lugeja jaoks on mõjunud üllatusena selle raamatu ülesehitus, kuni senimaani, et osa erialainimesi ilmselgelt ei suuda aktsepteerida ilukirjanduslike jutustustega

pikitud akadeemilist teksti, olgu see nii hästi viidetega varustatud kui tahes. Samas on ju teada, et humanitaarias ja eriti rahvusvahelistes tippkirjastustes muutub ka akadeemiliste teoste kirjutamisel ja kirjastamisel järjest olulisemaks hea loetavus ning ladus tekstiloomine. Neid eesmärke olen võimaluste piires üritanud silmas pidada ka siin.

Võin kinnitada, et raamatu akadeemilistes osades pole teaduslikkuses mingil moel järeleantud. Enamikku väiteid olen püüdnud põhistada viidetega ning asetada need rahvusvahelisse konteksti. Olen lähtunud veendumusest, et asjade vaatlemine laiemas kui üksnes Eesti või Eesti-ja-lähinaabrid kontekstis avab hoopis uued võimalused tõlgendusteks ning võimaldab tihtipeale näha asju teisest vaatevinklist kui siinmail ehk seni tavaks. Võib veel märkida, et suur osa raamatust tugineb ingliskeelsele monograafiale „In *Austrvegr*. Role of the Eastern Baltic in Viking Age Communication over the Baltic Sea“, mis nägi trükivalgust 2018. aastal kirjastuses Brill Publishers ning mis on võitnud tunnustust nii Ameerikas kui ka meil Eestis.¹ See raamat räägib mitte üksnes Eestist, vaid laiemalt kogu Läänemere idarannikust ning on ingliskeelsena saadaval ka lühema, n-ö taskuväljaandena pealkirjaga „The Viking Eastern Baltic“.² Kuna käesolev raamat keskendub Eestile ning mitte üksnes kommunikatsioonile, vaid ajastule laiemalt, on siin üsna ulatuslikud tekstiosad kirjutatud ka spetsiaalselt selle raamatu jaoks.

Raamat koosneb kaht erinevat laadi tekstist. Kõiki peatükke sisse juhatavad jutustused on puhas fiktsioon ning kirja pandud selleks, et aidata lugejal paremini mõista tuhat aastat tagasi praeguse Eesti alal elanud inimesi. Neis loeketes olen

1 Mägi 2018.

2 Mägi 2019b.

küll püüdnud võimaluse piires jääda praeguste teadmiste raamidestse tollasest elu-olust, samas on mõistagi valitud mitmest võimalikust tõlgendusest vaid üks. Mõttetu oleks otsida neist lugudest mingit „keskmist“ viikingiaja eestlast või akadeemilist tõde. Viimasest, õigemini viimase eri variantidest, on üldjuhul juttu järgnevas, akadeemilises peatükiosas.

Raamatus ei ole eesmärgiks valgustada süstemaatiliselt viikingiaegse Eesti kõiki teadaolevaid aspekte. Keda huvitavad tollased esemed või muististe klassifikatsioon, sellel soovitan võtta kätte Andres Tvauri 2014. aastal ilmunud teose „Rahvasterännuaeg, eelviikingiaeg ja viikingiaeg Eestis“.³ Enam-vähem samad seisukohad viikingiaja osas, siinkirjutaja raamatuid refereerimata, on esitatud koguteoses „Eesti ajalugu I“.⁴ Nii viikingiaegseid kui ka 11.–12. sajandi aardeid ning mõndagi hiljuti kaevatud muististest on kirjeldatud Mauri Kiudsoo raamatutes „Viikingiaja aarded Eestis“ ja „Eesti muinasaarded“.⁵ Tõsi küll, nimetatud publikatsioonides on teoreetilisemat laadi käsitluste osas siinkirjutaja või ka üldisemalt rahvusvaheliste seisukohtadega võrreldes suuri erinevusi. Neid on lähemalt vaadeldud selle raamatu peatükkides.

Raamatus esitatu paremaks mõistmiseks tahaksin peatuda lühidalt veel mõnel sissejuhataval aspektil. Kõigepealt geograafilisest määratlusest. Mis üldse oli Eesti 9.–11. sajandil? Mingitest riikidest polnud viikingiajal siinmail veel juttugi ning inimeste identiteet ja meie-tunnetus tugines, vähemalt teatud piirideni, sarnasele keelele ja mütoloogiale. Läänemeresoome keeleruum oli aga tol ajal hoopis ulatuslikum kui praegu. Sisuliselt võib öelda, et tänapäeva Eesti territoorium kujutas endast toonase läänemeresoome kultuuri tuumikala. Soomet asustasid läänemeresoomlased peamiselt rannikupiirkonnas, praegune Loode-Venemaa oli hõreda asustusega ning läänemeresoomlased nüüdisaegse Läti alal elasid juba baltlaste vahetus naabruses ja balti kultuuri mõjusfääris.

Arvata võib, et keelesugulased praegusel Loode-Venemaal või Põhja-Lätis tundusid rohkem omad kui baltlased kaugemal lõunas või skandinaavlastel teisel pool merd. Samas ei saa seda alati kindlalt väita ning eri aegadel tekkis kahtlemata tihedamaid ja vähem tihedamaid sidemeid ka teist keelt kõnelevate inimestega. Teisalt ei takistanud sarnane keel sugugi omavahelist vaenu või teineteise alade rüüstamist, kui selleks andsid põhjust mingid muud tegurid.

Praeguse Eesti ala polnud viikingiajal kultuuriliselt ühtne. Transpordivõimalused külade ja paikkondade vahel polnud kaugeltki sellised nagu tänapäeval ning eri piirkonnad hoidsid omaette. Kahtlemata oli üheks ühendavaks teguriks meri või üldse veeteed, ka jõed, millel liikumine oli hõlpsam kui metsade ja soode läbimine.

3 Tvauri 2014.

4 Kriiska *et al* 2020.

5 Kiudsoo 2016; 2019.

Eesti ala jagunes kaheks suureks kultuuriarealiks, millele selle raamatu lugudes on ohtralt viidatud (kaart). Läbi praeguse Eesti jookseb diagonaalselt mõnekümne kilomeetri laiune soode ja metsade vöönd, kus asustus on hõre isegi tänapäeval, rääkimata esiajaloolisest ajast. See vöönd, nimetagem seda Vahe-Eestiks, saab alguse

Loksa kandist põhjarannikul ning ulatub välja Pärnuni, mille ümbruses oli esiajaloolist asustust samuti vähe. Vööndist lääne ja loode suunas jäävat ala olen nimetanud Ranniku-Eestiks, vastassuunas jäävat aga Sise-Eestiks. Viikingiajal olid need areaalid kultuuriliselt veel väga erinevad.

Ranniku-Eesti nimetuse muudab mõneti problemaatiliseks Virumaa, mis jääb Vahe-Eestist itta ning seega eeltoodud jaotuse kohaselt Sise-Eestisse, on aga tegelikult ju samuti rannikupiirkond. Arheoloogilise ainese põhjal otsustades võib siiski täheldada, et Virumaa sarnaneb kultuuriliselt eelkõige lõuna poole jäävate Sise-Eesti aladega, kuigi mõjutused (ülejäanud) Ranniku-Eestist, mis jõudsid sinna kahtlemata mööda mereteed, on samuti ilmsed.

See raamat tugineb reale uurimistöodele ja kirjutistele, mis on toodud ära kasutatud kirjanduse loetelus. Olulisematest allikatest on pikemalt juttu ka tekstis ning viidete abil leiab asjast lähemalt huvitatud lugeja loodetavasti hõlpsalt tee üksikasjalikuma informatsioonini.

Ma ei pea ennast eksperdiks kõikide raamatus vaatluse alla võetud viikingiaja aspektide osas, sestap on asja paremini tundvate inimeste nõuanded olnud mulle suureks abiks. Paljud inimesed on aidanud kaasa sel moel, et on joonistanud illustratsioone, saatnud ja lubanud kasutada enda tehtud fotosid. Kaasamõtlemise eest tahaksin tänada eriti Edvards Puciriussi ja Indrek Jetsi, aga ka kõiki teisi sõpru, kes teksti juba enne raamatu lõplikku valmimist lugesid. Nende kommentaarid ja elav huvi järgmistegi lugude vastu sedamööda, kuidas ma neid kirjutasin, olid tänuväärseks toeks, mis innustas mind seda tööd lõpuni viima.

ESIMENE LUGU

ATKO

Muuga sadama lähedal, august 594

Atko seisis maapinnal hiilivas õhtukasteses udus ning hoidis hobust suitsetest. Ta oli jässakas ja jõuline, suure porikarva habeme ja pikkade allapoole rippuvate vuntsidega mees, ehk kolmkümmend viis talve vana, lahke, rõõmsana mõjuva näo ja silmadega, milles sageli, vähemalt kodustes oludes, helkis kaval-lõbus säde. Inimesed tundsid ennast Atko seltsis kindlalt ja isegi kui keegi ei arvanudki, et tegemist võiks olla suursuguse sõjakuningaga, avaldas muljet mehest õhkuv usaldusväärsus.

Atko oli piduriietes ja tema pikad, samuti porikarva juuksed olid kireva paelaga punutud seljal rippuvasse jämedasse patsi, mille otsa kaunistas väike kuldsest läikiv spiraal. Habetki oli hiljuti kammitud, kuid jäetud palmitsemata. Mehe keha kattis veidi kulunud väljanägemisega punane keep, mida vasakul õlal hoidis koos lihtne ristikujuline rauast sõlg. Keebi allservas torkas küll silma veidi narmendavate äärttega pruunikas paik, kuid üldiselt jättis rõivas igati isandliku mulje. Keebi alt turritav mõõgatupp andis siiski tunnistust, et selles kohas ei seisnud Atko just pidutsemise eesmärgil.

Hobune puristas ja Atko patsutas tasakesi looma koonu. Tss, tasa-tasa... Praegu polnud ta nägu sugugi lõbus, pigem vastupidi. Laena Lemmelõivilt hobune, oli isand öelnud, oota vaikselt ja ära endast enne märku anna, kui ütlen.

Atko oli ootamisega harjunud, nagu iga teinegi sõjamees, aga kuskohas siis nüüd! Kuri neid isandaid võtku! Hämarduvas suvelõpuõises taevas säras kuu, see valgustas maastikku ja taamal helkivat merd nii kaugele, kui silm ulatus. Kuu, põõsad, kivid ... aga see-eest millised kivid! Atko jõllitas läbi põõsaste tuhmi kohusetundlikkusega keset lagedamat platsi kõrguvat majasuurst kivimürakat. Kive oli siinkandis ikka usumatult pirakaid. Ja pühad olid nad ka, küllap ikka enamikus neist pesitses mingi haldjas või kiviema tütardega või teab veel kellega. Koduvallas olid ka mõned säherdused ja neile toodi ohvreid.

Nagu sellelegi siin. Tuttavalt lääge, kuid sellevõrra mitte vähem vastik lehk andis vastuvaidlematult tunnistust, millega tegu. Kivi kõrvale oli poolviltu teiba otsa torgatud värske kitsekorjus, täpsemalt küll pea, millest lõdvalt rippus nahk jalgadega. Laskuvas ööpimeduses näis see kui võigas, sarvede ja pulkkehaga jälgilt lehkv puuk, kes oma saaki ootab.

Atko ei saanult kujult silmi ära, kuigi üks oli ta ju ise näinud, kuidas isand oli kitse eelmisel päeval ohverdanud. Soodsa kaubitsemise ja õnneliku kojujõudmise kindlustamiseks. Tõmbas noaga kitse kõri läbi, hoidis looma pead, kuni see enam ei liigutanud, ja nõjatus siis kätega kivile... Mereema, tee läänetuult! Verised käejäljed peaksid kivil praegugi veel nähtavad olema.

Või tuli see lehk nüüd mujalt, kes teab. Ümber kivi vedeles teisigi konte ja mädanevaid ohvrijäänuseid, üks enamiku olid koerad ja metsaloomad mujale tassinud, kuid Atko mäletas selgelt, et kitse ohverdamise ajal oli ta silm pidama jäänud inimese lõualuule. Vanem ema kodus oli rääkinud, et näljaaegadel ohverdati jumalatele ka inimesi. Ju nad siingi nii olid teinud.

Eitede jutu järgi elas siinse kivi sees Mereema tütar Annu. Tegi ukсед lahti neile, kes meeldisid, ja mõne kutsus sissegi. Need läksid ja jäid ning mahajääjad pelgasid seda kohta. Atko tundis, kuidas hirm selgroogu mööda alla valgus ja jäsemeid kangestas. Must kogu, kes kivi kõrvale rippus, näis pealegi liigutavat ... iseäranis kohutav tundus miskipärast mõte sellest, kui tont oma sarvilise näo järsku tema poole keeraks. Atko pidi tahtejõudu pingutama, et mitte alla vanduda teda järsku igast küljest pitsitavale ebamäärasele tundele, nagu juhtuks kohe midagi pöördumatult õudset.

Ta ei pidanud end aravereliseks meheks ja kindlasti ei arvanud seda temast ka teised. Ta võis seista lahingurivis ja vaadata surmale otse silma, aga see pidi jääma inimeste vahele. Ja kui aus olla, ega seegi oskus polnud iseenesest tulnud. Atko mäletas selgesti oma esimesi lahinguid, kuid ajapikku oli ta õppinud paanikat maha suruma ja teatud asjadele mitte mõtlema. Aga Mereema tütarde elukohad ja salapärased küllakutsumised, millest rahvas rääkis ... kuidas pidi inimene sellistes olukordades tegutsema, oli Atkole alati segaseks jäänud. Ja mis häda sundis isandat öisel ajal just siin kokkusaamist korraldama?

Õhtu oli olnud meeldiv ega valmistanud kuidagimoodi ette selleks ootamiseks siin kuuvalguses. Nad olid käinud Hirve kaubakeskuses, sõudnud juba varavalges Lemmelõivi sadamast välja, et varakult kohal olla. Hirve polnud kauget, nad aerutasid sisse Hirvejõe suudmest ja jäid pidama seal, kust linnus juba kaugemalt aimuma hakkas. Suuremaid kaupu neil kaasas polnud, kaks kotitait vinnati orjade turjale ja asuti teele, ilma et oleks hakatud palkama paadimeest. Nad olid müüinud enamiku kaasavõetud karusnahkadest ja suurema tingimise ka ühe orjarest, saanud ise mitme võru ja odaotsa jagu jõukamaks ning

uudistanud pärani silmi linnust, mille rävalased olid justnagu veelgi suuremaks ehitanud.

Pikalt aega vaatamiseks ei jäänudki, üks pronksimeister teadis rääkida, et svealased olevat ka siinmail sõitmas. Iseäranis nimi Rolftan oli pannud isanda kõrvu kikitama, see oli ta vana veresõber noorusaegade seiklustest kusagil idas ... kutsuti seda nüüd Jarm ... või oli see miskit muud. Atkole ei jäänud nimed hästi meelde. Igatahes hakkas isandal järsku väga kiire ja asi lõppes nii, et kogu Purtsi seltskond randus taas Lemmelõivi sadamas, kuigi esiti oli kavatsatud siht otse kodu suunas võtta. Kõik sellepärast, et svealaste kuningas Vedje oli Lemmelõivi juurde külaskäigule saabunud ning temaga koos isanda sõber Rolftan.

Lemmelõiv käitus kuningate vääriliselt ning kutsus kogu seltskonna enda juurde pidusöögile, millest enamik svealasi küll viisakalt keeldus. Ka isand pidas miskipärast mõistlikuks osad mehed laeva jätta. Lõpuks läksidki Lemmelõivi mõisa vaid isandad koos väljavalitud sõdalastega, jättes ülejäänud laevadele vahti pidama.

Pidu oli vägev. Süüa oli külluses, liha suurte tükkidena hautises, lauale toodi isegi saia ning õlut ja magusat mõdu voolas ojadena. Ja kui veel see svealaste kuningas Vedje laulma hakkas ... siis vakatasid nii sõdalased kui ka emandad ja tüdrukud. Iseenesest juba kiilanema hakkav mehike, kelle uhke kuub kuidagi ei suuda varjata, et vägilane selle sees pole enam esimeses nooruses, aga milline hääl! Kuidas ta laulis kangelastest, omas keeles muidugi, kuid tõlk andis oma parima.

Kuigi, nojah ... üks kangelastest, kes pärines, nagu tõlk oli seletanud, huntide soost, ta tappis rakoni. See on selline tiibadega sisalik, suur nagu karu ja sama ohtlik vist ka. See hunt-mees igatahes sai ta varanduse endale ja naise veel pealekauba ... või kutsus nüüd see naine ta omale meheks just sellepärast, et rakonit tappa? Atko ei suutnud õieti meenutada, sellised täpsemad asjad kippusid tal peas tihtipeale sassi minema. Ja eks need lood olid ju segased ka, ega neist igaüks aru ei saagi, tõlgi nii hästi kui tahad.

Atkole tegelikult päris meeldis see svealaste kuningas Vedje, kuigi räägiti, et ta olla liiga vana või liiga kõlbmatu. Tõsi, Atko oli kuulnud mornimaidki lugusid. Midagi oli toimunud Vedje-kuninga viimase retke ajal Jarma maale, igal juhul oli üks svealaste merekuningatest sinna jäänudki, samas kui Vedje aerutanud teiste meestega allavoolu ja väitnud, et metsast tagasi jõudmata sõjakaaslased nangunii koolnud... Kuri! Jarma maal polevat sõjamehedki tavalised, vaid hoopis nõiad võitlevat koos sõdalastega ja tegevat udu või tuult nii, nagu neile sobib.

Isand oli Atkole maininud, et reetmine ootab kättemaksu ja et hulk svealaste suurmehi enam ei toetavatki Vedjet kui kuningat. Eks tõsi ta on, isand ja kuningas peab oma meeste eest seisma, selleks ta ju kuningas on ... kuigi, eks sedagi ole nähtud, et mida suurem isand, seda puhtamana ta sogasest veest välja ujub.

Hobune hirmahtas vaikselt. Atko võpatas ja tuli tagasi läägelt haisvasse õhe. Eemalt kostis valju võõrkeelset juttu, isegi sellest aru saamata võis taibata, et rääkijad olid teel kivi juurde. Kulus vaid hetk, enne kui Atko tundis põõsaste vahelt piiludes ära svealaste kuninga Vedje, Rolftani, isanda ja veel kaks meest, kes Lemmelõivi juures õhtusöögil olid lustinud.

Miks, tont võtku, nad kõik nüüd öösel siia tulevad? Samas oli see ka kergendus, mitu meest on ikka mitu meest ja isand pealegi omainimene ... korraga ei tundunud sarviline pea teiba otsas enam sugugi nii jõletu ja varasem pelgus kivi sees elavate olendite ees näis lausa naeruväärt. Isegi kui Annu peaks järsku välja ilmuma, küllap siis isand juba teab, kuidas olla või mida teha ... alati on teadnud.

Hääled tulid lähemale ja peatusid kivi juures. Keegi mees, küllap vist kuningas Vedje, seisatas kitsekorjuse ees ja rääkis midagi, ise kergelt taarudes. Sõnadest, mis tundusid justnagu midagi pilkavat, ei saanud Atko aru; tema teadmised svealaste keelest olid üsna kesised. Kuningas oli küll vahel ise ka rääkinud mingeid sõnu, mis kõlasid nagu maakeel, aga ega keegi sellestki päris selget sotti saanud. Täis olid nad ka kõik kui aamid ... olid nad tulnud siia ohverdama pühal täiskuuööl? Kuningas Vedje ja teised sõjaisandad kadusid juteldes ja naerdes kivi taha ja seega põõsastest piiluva Atko silmist.

Nüüd, kus harjumatus ümbrusest tingitud pinge oli lahtunud, läksid mõtted koduvallale ja nooremale tütrele, kellele ta viimasel kodusviibimisel oli kinkinud terve väikese puust lambakarja. Oli selle laevasõitude pikkade vahepeatuste ajal ise nikerdanud, sobivad saarepuutükidki just selleks tarbeks kaasa võtnud. Tütrekese silmades oli löönud sädelema siiras rõõm, kuigi juba Atko koju saabudes oli laps hüpnud ja karelnud ta ümber ja igal võimalikul juhul tasakesi kallistanud. Lapsed Atkole meeldisid, kuid noorim tütar oli tema lemmik, teised lapsed pealegi kõik suured juba. Tütar oli rääkinud, et tahaks mõnda lehmakest ka oma puukarja sekka ja vasikat, miks mitte seegi nikerdamistöö ette võtta, nagu nii pole tihtipeale muud kui oodata... Isanda terav kutse tõi Atko taas maa peale.

Kuningas Vedje lebas kääras, korralikult palmitsetud habemega nägu üleni verrega kaetud ja pea kuidagi kummaliselt kõveriti, tema upitamine hobuse selga oli paras tükk tööd isegi mitmele mehele. Kuningas, kes tuli Mereema jutule, aga kadus ja no küllap siis jäigi külla Mereema tütrele ... see tundus Atkole järsku vastupandamatult naljakas. Või siis sedamoodi see käibki. Annu palus sisse ja Vedje läkski, isand vaid veidi aitas minemisele kaasa! Silme ette kerkis peaaegu et elav pilt sellest, kuidas ta varsti istub kojas tuleaseme ümber ja räägib juhtunust naisele ja kodakondsetele. Kõik naeravad ja vaatavad teda imetleva pilguga...

Äkki jõudis Atkoni teadmine oma väljavalitusest. Temalt just nimelt ei oodatud, et ta juhtunust räägiks. Iseasi, et ega ta ju täpsemalt polnud näinudki... Kivi juures Vedje igal juhul kadunud oli. Naisele vast ikka võib kivist ja kuninga kadumisest natuke mainida, ei saa ju oma naisega rääkimist ka päris ära keelata. Ja millal enne saladused nende kojast edasi on lekkinud. Teistele laevameestele ... neid ei olnud usaldatud.

Teel randa mainis Atko ikkagi ka isandale, kui naljakas see on, et svealaste kuningas läks külastama Mereema tütart ja näe, ei tulnudki tagasi. Isand vaid mühatas vastuseks.

Aovalges võttis laev suuna itta, Virumaa poole.